

ביאורים

בעניינים הנוגעים למסורת קבלת התורה ולימוד הדינים היוצאים במידות שהתורה נדרשת בהן, אין שייכות לרצון וקבלת האומה עליה מכיוון שמקור הפסקים הוא אלוהי. כשם שהתורה עצמה לא ניתנה לישראל בבחירה וקבלת האומה אלא בכפייה והחלטה אלוהית, כך ביחס לפסקים ולדינים היוצאים מהתורה במהלך הדורות - אין הם תלויים ברצון האומה.

לעומת זאת, בכל הנוגע לגזירות ותקנות שאנשי בית הדין הגדול מבינים שיש צורך לחדש בעצמם, אין הם יכולים לכפות על האומה לנהוג כך אם רוב הציבור אינם יכולים לעמוד בקיומן. עליהם לבדוק מראש ולאחר מעשה אם אכן דבריהם מקובלים על הציבור ומתקיימים באופן מעשי. זאת מכיוון שכוחו של בית הדין אינו עומד בפני עצמו אלא נובע מכוח האומה. וכן כותב הרמב"ם בהקדמתו למשנה: "ואסור לעבור עליהם בשום פנים, הואיל והסכימה עליהם האומה". כלומר: כוח התקנה אינו בגלל גדולתו של בית הדין הגדול בלבד, אלא גם בגלל הסכמת האומה לקבל על עצמם את הדין. ממילא, אם חסרה הסכמה זו - אין תוקף לתקנה.

משום כך צריך בית הדין לבדוק היטב אם העם מוכן לקבל את התקנה, שהרי אין זה ראוי לפרסם תקנה והנהגה שלא תתבצע בפועל, ועל ידי כך יתבזה בית הדין. אם מצא בית דין שתקנה מסוימת מעולם לא התקבלה אצל הציבור, הוא יכול לבטלה אף אם הוא קטן מבית הדין שתיקן את התקנה. שוב, מכיוון שאין כוחה של התקנה נובע מכוחו של בית הדין, אלא מכוח הכלל.

הרחבות

• תוקפו של מנהג

וְלֹא פִּשְׁטָה בְּרַב הַצִּבּוֹר. תוקפו של מנהג שאי אפשר לבטלו מורכב משני דברים: **האחד** - המנהג תוקן על-ידי בית הדין **והשני** - שפשט המנהג בכל ישראל. מדוע קבלת המנהג על ידי כלל ישראל היא מרכיב מחייב? הרב קוק מדגיש שתוקפו של המנהג לא מתחיל מכוחם של חכמים אלא מכוחו של הכלל: "רבים חשבו שעיקר יסוד הקיום לתורה שבעל פה הוא רק מה שמקובל באומה מגדלותם של חז"ל וקדושתם... ואלה לא ידעו שערכם הגדול של חז"ל ורוממות מעלתם האלהית הוא דבר אמת לעצמו והוא יכול גם ליתן תבלין להנעים ולשפר את הנטייה ללכת בדרכיהם, אבל היסוד הקיים עדי עד הוא רק קבלת האומה לדורותיה בדרכי חייה" [אדר היקר ד]. בכוחם של חכמי ישראל לחוש את הצרכים הרוחניים שתובעת האומה הישראלית במהלך התפתחותה ולתרגמם לתקנות ולמנהגים המתאימים לפיתוח אותם עניינים, אולם "היסוד העיקרי שלהן היא קבלת הגוי כולו" [שם].

מפאת המקור הנעלה של המנהג - אותן תביעות רוחניות שבאות מכוחה של כנסת ישראל, יש חומרה גדולה בעקירת מנהגים (אפילו אם אינם תקנות של בית דין אלא הנהגה בישראל). כפי שמבטא זאת הרב קוק בהתנגדותו לעריכת חופות בבית הכנסת נגד המנהג הנהוג בישראל (בחלק מהעדות) וקורא "לשוב לאיתן קדושת תורתנו הקדושה שיהיה מעמד החופות כחק לישראל מעולם" [אגרות ב, קנד].

ה בית דין שִׁנְרָאָה לָהֶם לְגַזֵּר גְּזֵרָה אוֹ לְתַקֵּן תִּקְוָנָה אוֹ לְהִנְהִיג מִנְהָג - צְרִיכִין לְהִתְיַשֵּׁב בְּדִבְרֵי וְלִידַע תְּחִלָּה אִם רַב הַצִּבּוֹר יְכוּלִין לַעֲמֹד בָּהּ אוֹ אִין רַב הַצִּבּוֹר יְכוּלִין לַעֲמֹד בְּדִבְרֵי זֶה. וְלַעֲוֹלָם אִין גּוֹזְרִין גְּזֵרָה עַל הַצִּבּוֹר אֲלָא אִם כֵּן רַב הַצִּבּוֹר יְכוּלִין לַעֲמֹד בָּהּ.

ו הרי שִׁגְזְרוּ בֵּית דִּין גְּזֵרָה וְדִמּוּ שֶׁרַב הַצִּבּוֹר יְכוּלִין לַעֲמֹד בָּהּ, וְאַחֵר שִׁגְזְרוּ אוֹתָהּ פִּקְפְּקוּ הָעָם בָּהּ וְלֹא פִּשְׁטָה בְּרַב הַצִּבּוֹר* - הרי זוֹ בְּטִלָּה, וְאִינוּ רְשָׁאִין לִכְפֹּי אֶת הָעָם לִלְכֹּת בָּהּ.

ז גְּזָרוּ וְדִמּוּ שֶׁפִּשְׁטָה בְּכָל יִשְׂרָאֵל, וְעַמֵּד הַדִּבְרֵי כֵּן שְׁנִים רַבּוֹת, וְאַחֵר זְמַן מְרַבָּה עֲמַד בֵּית דִּין אַחֵר וּבִדֵּק בְּכָל יִשְׂרָאֵל וְרָאָה שֶׁאִין אוֹתָהּ הַגְּזֵרָה פּוֹשְׁטָת בְּכָל יִשְׂרָאֵל - יֵשׁ לוֹ רְשׁוּת לְבַטְלָהּ; וְאִפְלוּ הִיא פְּחוּת מְאוּתוֹ בֵּית דִּין הָרִאשׁוֹן בְּחֻקָּהּ וּבִמְנֵיָן - יֵשׁ לוֹ לְבַטֵּל. ח וְכָל בֵּית דִּין שֶׁהִתִּיר שְׁנֵי דְבָרִים - אֵל יְמַהֲרֵי לְהִתִּיר דְּבָר שְׁלִישִׁי.

ביטול גזרה
באותו דור

ביטול גזרה
לאחר זמן

לְהִתְיַשֵּׁב בְּדִבְרֵי - לדון. **וְדִמּוּ** - חשבו, אך התברר שטעו. **פִּקְפְּקוּ** - לא הקפידו לקיים את הגזרה, משום שלא היה כוח ברוב הציבור לעמוד בה וכדומה (ראה קריית שמע ד, ח). לפקפק במשמעות ולזלזל ראה פה"מ עדויות (ה). **בְּטִלָּה** - מאליה, ואין צורך החלטה מחודשת של בית דין כדי לבטלה. **לִכְפֹּי** - לכפות, לחייב. **אֵל יְמַהֲרֵי וכו'** - מפני שבית דין כזה נתפס כמתיר איסורים, והדבר עלול לגרום לזלזול כללי בהלכה.

